

AF HÁKONI HLAÐAJARLI SIGURÐARSYNI

1

FRÆÐIMENN hafa um langan aldur reynt að átta sig á uppruna, innbyrðis skyldleika og þróun þeirra frásagna sem voru teknar saman um ævi Noregskonunga og skráðar á bækur, allt frá tólftu og fram á fimmtánda öld, og áreiðanlega verður þeirri iðju haldið áfram um ókomin ár og aldir, þó án þess að komast að endanlegri niðurstöðu um það sem mest hefur verið leitað eftir: sjálfum upprunanum. Í þeirri leit hafa menn á liðnum árum og öldum komið fram með mismunandi kenningar, fáar sem allir hafa tekið trúanlegar, enda þótt ýmislegt liggi ljóst fyrir, meðal annars það, að upphafsins hlýtur að vera að leita í munnlegum fróðleik, bæði í bundnu og óbundnu máli, auknum þeim skáldskap sem nauðsynlegur var til að gera þetta frumefni að sögu. Furðumikið hefur komist á bækur af gömlum kvæðum sem hafa verið ort um Noregskonunga, að vísu misjafnlega vel varðveitt, sem von er, því að ekki hafa önnur en hin yngstu verið sagnariturum tiltæk í frumriti höfundanna, og mikið af þeim sögum sem frá fyrstu tíð hafa verið færðar í letur hlýtur að vera haft eftir fróðleiksmönnum, sem væntanlega hafa verið betri sagnamenn en sagnfræðingar.

Allgóðar heimildir eru fyrir því að Sæmundur fróði og Ari fróði hafi báðir samið konungatöl. En nú eru löngu glataðar allar bækur sem ætla má að hafi verið til með þessum konungatölum, ásamt ýmsum öðrum sem vísbendingar eru um að hafi verið til, bæði sögur einstakra konunga og yfirlitsrit. Þar af leiðir að forsendur vantar til að hægt sé að gera sér glögga mynd af efni og umfangi þessara glötuðu rita og hvað af því kunni að hafa ratað í þær konungasögur sem elstar hafa varðveist á bókum: Ólafs saga Tryggvasonar eftir Odd munk Snorrason, Historia de antiquitate regum Norwagiensium eftir Theodoricus munk, Historia Norwegie, Ágrip af Noregskonunga sögum. Sumt liggur þó ljóst fyrir; til dæmis kemur fram í kvæðinu Noregskonunga tal, sem var ort fyrir Jón Loftsson í Odda, hvaða konunga Sæmundur fróði hefur fjallað um í sinni bók, hve lengi hver þeirra ríkti og fáein atriði önnur, en af

varðveittum heimildum verður fátt annað ráðið um Konungatal Ara fróða en áratöl.

Þeir sem sömdu sögur af Noregskonungum hafa að sjálfsögðu nýtt sér þær heimildir sem þeir áttu kost á, bæði munnlegar frásagnir og skrifaðar bækur, ef til voru, en efnið hafa þeir ýmist valið að eigin geðþótta eða með tilliti til þess hverjum sagan var ætluð. Þá gat komið fyrir að stöku atriði væru hirt úr frásögn sem að öðru leyti var hafnað, og meira að segja getur vaknað grunur um að fleiri en einn höfundur hafi sótt sitt atriðið hver í sömu frásögnina sem þeir að öðru leyti gátu ekki nýtt. Hér á eftir verður vikið að því sem ég ímynda mér að eitt sinn hafi verið sjálfstæð frásögn og verið nýtt á ýmsa vegu í varðveittum heimildum, en hvergi fallið sem heild að efni þeirra. Og þótt ekki sé eftir af henni annað en myndbrot á flökti í misgömlum heimildum bjóða þau beinlínis upp á að leitað sé eftir hvaða hugmyndir liggi þar að baki og gleyma um stund áhættunni að lenda á villigötum.

2

Helst lítur út fyrir að allt frá því að fyrst voru sagðar og ritaðar sögur af Ólafi konungi Tryggvasyni hafi að upphafi verið frá því sagt að faðir hans var veginn áður en Ólafur fæddist. Það víg er í öllum varðveittum heimildum kennt sonum Gunnhildar konungamóður, sem hafi að hennar ráðum svikið hann í tryggð. Í Historia Norwegie og í Ágripi er þó tekið fram að tvennum sögum fari af því hverjir réðu Tryggva konungi bana. Í Ágripi stendur þetta:

En aftak hans segja eigi allir einum hætti. Sumir kenna búðndum, at þeim þótti yfirboð hans hart ok drópu hann á þingi. Sumir segja at hann skyldi gera sætt við fjoðurbroðursunu sína, ok tóku þeir hann af með svikum ok illræðum Gunnhildar konungamóður, ok trúa því flestir (*Ágrip* 1995:26, *Íf.* XXIX:19).

Að efni til er hliðstæð frásögn í Historia Norwegie (*HN* 2003:88.4–15 og 89.4–18; *MHN*:110.7–111.5). Þar segir að synir Eiríks (blóðþaxar) hafi með lævislegum brögðum dregið Tryggva á talar og látist ætla að semja við hann sætt, en í þess stað drepið hann á lítilli eyju í Ranríki, þar sem enn sé kallað Tryggvahrör. En margir haldi því fram að þegnar hans á Ranríki hafi ekki þol- að harðstjórn hans og hafi stefnt þing undir því yfirskini að ræða landsins gagn

og nauðsynjar, og þar hafi þeir svikið hann í tryggð og keypt þrjá stráka til að drepa hann.

Öllum heimildum, nema Ágripi, ber saman um að Ástríður kona Tryggva hafi verið með barni þegar hann var drepinn og flúið eftirleitan þeirra sem þá réðu ríkjum í Noregi, en síðan fara frásagnir heimilda mjög svo hver í sína áttina.

Ágrip og Historia Norwegie eru ein um þá sögn að Ástríður hafi flúið til Orkneyja með þremur skipsögnum (*Ágrip* 1995:26.14–19, *Íf.* XXIX:19; *HN* 2003.88.16–20 og 89.19–24; *MHN*:111.5–9). Í Historia Norwegie segir að hún hafi þá verið ófrísk og alið son sinn í Orkneyjum, en í Ágripi að hún hafi flúið þangað ‘með Óláfi þrúvetrum, syni sínum ok Tryggva, at forðask bæði fláræði Gunnhildar ok suna hennar ok Hókonar jarls’, en þar kemur ekki skýrt fram hvort hún flúði þegar eftir fall Tryggva eða þremur árum síðar.

Oddur Snorrason, munkur á Þingeyrum, tók saman á latínu Ólafs sögu Tryggvasonar. Sú saga er nú einungis til í tveimur íslenskum gerðum og broti úr hinni þriðju. Samkvæmt varðveittum íslenskum texta hefur frumsaga Odds verið, svo vitað sé, elsta ritaða heimildin um uppvöxt og feril Ólafs Tryggvasonar þar til hann kom til ríkis í Noregi. Þar segir í upphafi að Guðröður Gunnhildarson hafi svikið Tryggva föður Ólafs í tryggð og drepit hann, síðan að Ástríður kona hans var þá með barni og eignaðist Ólaf son sinn litlu síðar; flúði í fylgd föstra síns, Þórólfs lúsarskeggs, með sveininn til föður síns, Eiríks á Oprustöðum. Þangað sendi Gunnhildur konungamóðir Hákon jarl að leita Ólaf uppi, en Eiríkur á Oprustöðum kom móður og barni undan og sendi þau til vinar síns, Hákonar gamla í Svíþjóð. Þangað kom Hákon jarl enn, sendur af Gunnhildi, en tókst ekki að ná sveininum frá Hákonni gamla sem nokkuru síðar tók Ástríði og föruneyti hennar fari með kaupmönnum á leið austur í Garða. Á þeirri leið voru þau tekin af eistneskum víkingum, Þórólfur drepinn, en Ástríður og Ólafur seld í þrældóm. Eftir þá hrakninga komst Ólafur í fóstur hjá Garðakonungi sem efldi hann síðar að liði og skipum, sem gerði honum kleift að leggjast í hernað.

Theodoricus munkur hefur stuttan kafla svipaðs efnis í sinni bók. Hann segir að Haraldur gráfeldur, bræður hans og móðir hafi neytt Hákon jarl til að leita uppi Ólaf, eftir að faðir hans var drepinn, og þar er tekið fram að Ólafur hafi naumast getað fundið öruggt hæli fyrir umsátum Gunnhildar sem óttaðist að hann mundi verða til þess að ræna syni hennar ríki (*MHN*:10.15–11.10, *TM* 1998:Ch. 4.27–37). Síðar er tekið fram að Ólafur hafi verið föstraður í Garðaríki, en Theodoricus minnst ekki einu orði á hverju faraldri hann fór

þangað. Hins vegar er skýrt tekið fram í Historia Norwegie að Hákon jarl hafi, eftir að hann hafði rutt Gunnhildi og sonum hennar úr vegi, haft spurnir af þessum föðurlausa dreng, fæddum í Orkneyjum, og þegar í stað bruggað honum banaráð, því að hann grunaði að hann mundi ræna hann ríkinu:

Sed cum in Orchardibus pupillum puerum didicit natum, protinus illi parat insidias, quem se suspicatur regno privaturum (*HN* 2003:90.5–7 og 91.5–7; *MHN*:111.18–112.2).¹

Í Ágrip og Historia Norwegie (*Ágrip* 1995:26–28, *Íf.* XXIX:19–21; *HN* 2003: 90.7–25 og 91.8–31; *MHN*:112.2–113.13) er á svipaðan hátt sagt frá að Ást-ríður sendi Þórólf lúsarskegg með son sinn og ætlaði honum að fara með hann til Hólmgarðs ‘með því at eigi mátti leynask ferð hennar, ok mart kunni til svika gerask’ (*Ágrip* 1995:26, *Íf.* XXIX:19). Samkvæmt þeirri frásögn fór Þórólfur með barnið fyrst til Þrándheims, þaðan til Svíþjóðar og áfram til Eistlands, en var tekinn af víkingum fyrir Eysýslu og drepinn og Ólafur seldur í þrældóm, þar sem frændi hans rakst síðar á hann og tók hann með sér til Hólmgarðs og kom honum í fóstur hjá konunginum.

Snorri Sturluson virðist hafa notað sér frásögn Odds munks í sögu sinni af Ólafi Tryggvasyni í Heimskringlu, en þar gat hann ekki komið því heim og saman að Hákon jarl hefði verið í sendiförum fyrir Gunnhildi konungamóður og fékk henni annan sendimann, ríkan mann og vin Gunnhildar, ‘er Hákon er nefndr’, og eftir því er farið í Ólafs sögu Tryggvasonar hinn mestu (*ÓT*); þar er sendimaðurinn nefndur Hákon norræni (*Íf.* XXVI:225–32, *ÓTEA* 1:67–88).

3

Í öllum þeim sögum sem hér á undan hefur verið vísað til eru frásagnir af frama Ólafs Tryggvasonar í Garðaríki og síðar eftir að hann lagðist í víking. Einna gagnorðastur er texti Ágrips; þar (og í Historia Norwegie) segir frá því að hann þá miskunn af konunginum eftir að hann hefndi fóstura síns, tólf vetra gamall, og drap banamann hans á torgi, þar sem var ‘mannhelgr mikil’ (*Ágrip* 1995:28, *Íf.* XXIX:20–21):

¹ En þegar hann hafði spurnir af að í Orkneyjum væri fæddur þessi föðurlausi drengur, sem hann grunaði að mundi ræna sig ríkinu, brá hann þegar við og bjóst til að koma við hann svikræðum.

ok tók síðan at vaxa vitorð of hann ok svá metorð ok allt yfirlæti. En síðan er á leið á stundina, þá var hónum fengit lið ok skipastóll, ok fór hann bæði á eitt land ok önnur lönd ok herjaði, ok aukudu flokk hans brátt Norðmenn ok Gautar ok Danir, ok vann nú stórvirki ok aflaði sér með því frægðar ok góðs orðlags.

Öllum þessum sögum ber saman um að Ólafur hafi verið skírður til kristni á Englandi, 'ok kom hann svá til trúar, því næst til Nóregs' segir í Ágrip (*Ágrip* 1995:30.19–20, *Íf.* XXIX:22.4–5), en hvorki er þar né í *Historia Norwegie* getið um hvern þátt Hákon jarl átti í að koma honum til Noregs. Frá því kunnu þeir báðir að segja, Oddur munkur Snorrason á Þingeyrum og Theodoricus og kemur saman um margt, en ekki allt (*ÓIOFJ*:63–70, *MHN*:14.6–15.10 og 16.23–17.25, *TM*:Ch. 7–8.8 og 9–10.17). Báðir segja að Hákon jarl hafði spurnir af Ólafi og óttaðist að hann mundi ræna sig og sonu sína ríkinu,² og báðir segja á einn veg frá tilraun hans til að ráða Ólaf af dögum: Hann fékk vin sinn, Þóri klökku, alræmdan svikara ('quodam antiquo traditore'), segir Theodoricus, og fyrrum féлага Ólafs (svarabróður, segir Oddur,) til að fara á fund hans og segja honum andlát jarlsins og landið höfðingjalaust. En með honum skulu fara móðurbræður Ólafs, Jósteyinn og Karlshöfuð, og sanna sögu Þóris klökku, eða vera drepnir að öðrum kosti. Þó skyldi þeim heimilt að segja Ólafi frá þessum svikum eftir að hann stigi fótum á land í Noregi (eftir að þeir höfðu siglt fyrir Agðanes þangað sem heitir Þjálfahellir, segir Theodoricus).

Báðir, Theodoricus og Oddur, segja að sendimenn Hákonar hafi siglt til Englands, Theodoricus að þar hafi þeir hitt Ólaf Tryggvason, en Oddur að þá hafi Ólafur verið farinn austur í Garða og þangað hafi sendimennirnir siglt á eftir honum. Þar hefur Oddur að líkindum brætt saman tvær heimildir.

4

Þegar kemur að frásögnum af dauða Hákonar jarls og höfðingjaskiptum í Noregi bregður svo við, að Ágrip og *Historia Norwegie* eru ekki samsaga. Í

² Theodoricus: 'Hocon ergo ut cognovit eum pro certo ibidem morari, modis omnibus intendit animum ut eum vita privaret, eo quod pæne solum timeret sibi suisque hæredibus' (Því var það þegar Hákon hafði sannfrétt að hann var þar (*p.e. að Ólafur var á Englandi*), þá velti hann fyrir sér á marga vegu hvernig hann gæti rænt hann lífinu, vegna þess að hann væri að heita mætti sá eini sem hann og erfingjar hans þyrftu að óttast. *MHN*:14.6–8, *TM* 1998:Ch. 7. 17–20).

Historia Norwegie er ekki minnst á fjölþreifni Hákonar jarls til kvenna³ né flótta hans undan bóndaþer Þrænda, eða á Þóru vinkonu hans á Rimul, sem samkvæmt Ágrip og öðrum heimildum leyndi honum og þræli hans í svínastíu, aðeins sagt að Ólafur hafi snúið Norðmönnum til kristni og þeir hafi síðan tekið hann til konungs, en rekið Hákon jarl af ríki, sem hann hafði haldið í 33 ár. Einnig segir þar að Karkur þræll Hákonar hafi drepð hann með ósejlanlegum hætti um nótt í Gaulardal, fært Ólafi konungi afskorið höfuð hans í von um mikil verkalaun, en verið dæmdur á þingi fyrir svívirðilegt manndráp og hengdur sem þjófur (*HN* 2003:94.3–18 og 95.6–22; *MHN*: 115.5–18). Af þessari síðustu athugasemd í Historia Norwegie er augljóst að höfundur hennar hefur þekkt sömu frásögn af ævilokum Hákonar jarls og er í Ágrip.

Ólafs saga Odds og Ágrip eru elstu heimildir sem nefna kvennafar Hákonar jarls sem eina af ástæðum fyrir óvinsældum hans, þannig orðað í Ágrip:

‘ok með einni þeiri er hann dró til heljar, at hann lét sér konur allar jamt heimilar er hann fýsti til, ok var engi kvenna munr í því gorr, ok engi grein, hvers kona hver væri, eða systir, eða dóttir’ (*Ágrip* 1995: 22.1–4, *Íf.* XXIX:16).

Í Ágrip er síðan stutt frásögn af síðustu tilraun Hákonar jarls til að svala þessari fýsn sinni, látlaus frásögn, en mótuð af einstæðri list góðs sögumanns:

En hann fýsti eitthvert sinni til konu þeirar er Guðrún hét Lundasól. Hún bjó á Lundum í Gaulardali, ok gerði hann af Meðalhúsum þræla sína at taka hana ok flytja sér til ósæmdar. En meðan þrælarnir mottuðusk, þá hafði hún svá liði safnat, at þá var eigi kostr at flytja hana, ok sendi hún þá orð Hókonu jarli at hún mundi eigi á hans fund sækja nema hann sendi konu þá er hann hafði, er Þóra hét á Remoli (*Íf.* XXIX:16, *Ágrip* 1995:22.5–12).

Í Ágrip er sagt að flokkur kom á Rimul og rannsakaði og ætluðu ‘at brenna bæinn upp at hringum’ þegar þeir fundu ekki jarlinn. ‘En þá er jarlinn heyrði

³ Theodoricus minnst ekki heldur á kvensemi Hákonar jarls, en nefnir samt að hjákona hans, Þóra á Rimul, hafi leynst honum og þrælum Karki í svínastíu (*MHN*:18.1–4, *TM* 1998: Ch. 10.25–29).

þat, þá vildi hann eigi bíða písla af óvinum sínum ok lét þrælinn skera sik á barka' (*Ágrip* 1995:23–24, *Íf.* XXIX:17). Þar er frásögn af dauða Hákonar jarls ekki tengd komu Ólafs Tryggvasonar til Noregs, aðeins sagt: 'Þat vas of vár er Hókon dó. Í því bili kom Óláfr Tryggvasunr af Englandi í Nóreg' (*Ágrip* 1995:24.9–10, *Íf.* XXIX:17).

5

Theodoricus segir að móðurbræður Ólafs hafi sagt honum frá svikráðum Hákonar jarls og Þóris klökku þegar þeir höfðu siglt um Agðanes og komu þar sem heitir Þjálfahellir. Þar var Þórir klakka drepinn, en Ólafur sigldi til Niðaróss þar sem menn flyktust til hans og tóku hann til konungs, en hann fór þegar að leita Hákonar jarls sem hafði verið yfirgefinn af mönnum sínum og leitað fylgsnis með þræli sínum hjá Þóru á Rimul. Hún faldi þá í svínahúsi og þar skar þrællinn hann sofandi á háls (*MHN*:17.15–18.8, *TM*:Ch.10.7–34).

Oddur munkur hefur miklum mun lengri og nákvæmari frásagnir af dauða Hákonar jarls og komu Ólafs Tryggvasonar til Noregs. Saga hans er elst varðveittra heimilda sem láta Ólaf fara með bændum á bæinn Rimul og mæla hátt, áður en hann færi á brott, að þeim manni sem færði honum höfuð Hákonar jarls skyldi hann gefa verkkaup; þar er gefið í skyn að þetta heit hans hafi orðið til þess að Karkur skar Hákon jarl á háls og færði Ólafi konungi höfuð hans í trausti þess að hann stæði við loforð sitt, en Karkur var þræll sem engra annarra verklauna átti von en verða hengdur (*ÓIOFJ*:75–83). Eins og áður segir er líklegt að höfundur Historia Norwegie hafi þekkt þessa sögn. Þar af er ljóst að Oddur munkur hefur ekki orðið fyrstur til að láta lokatilraun Hákonar jarls til að ráða Ólaf Tryggvason af dögum verða það sem að síðustu réð úrslitum um að hann sjálfur var drepinn og Ólafur komst til ríkis.

6

Ég hef grun um að í öllum þessum mismunandi frásögnum af Hákon Hlaðajarli og Ólafi Tryggvasyni séu leifar af sögn sem ef til vill hefur verið tilbrigði við aðrar sagnir af dauða Hákonar jarls og spunnin um það minni, að menn gruni ógæfu sem bíði þeirra, meðal annars hvað verði þeim að bana og af hvers völdum, en af öllum tilraunum þeirra til að koma í veg fyrir að grunurinn rætist skapist þær aðstæður að það hljóti að gerast sem þeir óttuðust mest

að gæti orðið.⁴ Fyrsta bending í þá átt er það sem segir í Historia Norwegie af Hákon jarli eftir að hann hafði komið því til leiðar að Haraldur gráfeldur og Gunnhildur móðir hans voru drepin og hann orðinn einráður í Noregi. Þá hafi hann haft spurnir af sveininum Ólafi Tryggvasyni í Orkneyjum og grunað að hann mundi verða til þess að svipta hann og syni hans ríki. Leit hans að sveininum varð til þess að hann var fósturaður í Görðum og eflur þaðan að liði og skipum þegar hann hafði aldur til að ráðast í víking. Af því leiddi að á fárra ára fresti hafði hann nægan styrk til að leggja undir sig Noreg hvenær sem væri, og þetta fær Hákon að vita. Hann sér engin ráð til að bægja þeirri ógn frá önnur en að beita viðlíka svikum og þeim sem höfðu gefist honum vel til að losna við Harald gráfeld og Gunnhildi. Hann greip til þess úrræðis að fá annálaðan bragðaref, Þóri klökku, til að fara á fund Ólafs og tæla hann liðfáan til Noregs, en til að það mætti takast kúgaði hann með hótunum um líflát móðurbræður Ólafs, Jóstein og Karlshöfuð, til að fylgja Þóri og sanna þá sögu hans, að Hákon jarl væri dauður og landið höfðingjalaust. Þetta þrautaráð, að fá þá Jóstein og Karlshöfuð með í sendiförina, varð í fyrsta lagi til þess að Þóri klökku tókst að tæla Ólaf Tryggvason til Noregs með litlu liði, en í öðru lagi réð það úrslitum um að Þóri tókst ekki að ráða Ólaf af dögum, heldur var hann sjálfur drepinn. Í þriðja lagi varð þessi þrauthugaða ráðagerð Hákonar jarls þess valdandi að Ólafur kom til Noregs þegar verst stóð á fyrir honum og nærvera hans á Rimul varð til þess að þrællinn Karkur, hinn eini af fylgdarliði hans sem ekki hafði yfirgefið hann, skar hann á háls. Þannig höfðu allar hans tilraunir til að koma í veg fyrir að Ólafur Tryggvason stæði yfir höfuðsvörðum hans og rændi hann og sonu hans ríkinu beinlínis stuðlað að því, að hvort-tveggja gerðist.

7

Nú væri þess að vænta að einhver spyrdi hvort væri líklegra til að sækja eftir lífi sveinsins Ólafs Tryggvasonar, Gunnhildur konungamóðir eða Hákon jarl Sigurðarson. Önnur spurning er hvort frásagnir af flótta fóstura (og móður?) með Ólaf barnungan austur í Garða sé ævintýri, spunnið um það sagnaminni, að lífi konungsefnis sé forðað undan ofsóknum með flótta á önnur lönd, minni

⁴ Þetta sagnaminni kemur glögg fram í Áns sögu bogsveigis og Hemings þætti Áslákssonar og er af mikilli íþrótt notað í Brennu-Njálssögu (Ólafur Halldórsson 2001:79–83, Einar Ól. Sveinsson: *Jf.* XII:cxlv–cxlvi).

sem er kunnast af frásögn biblíunnar af flóttanum til Egiptalands, — eða hvort þær frásagnir eigi rætur að rekja til raunverulegra atburða, og skal þá haft í huga að frá ómunatíð hafa þeir sem tóku völd sín að erfðum losað sig við nán ættmenni og aðra þá sem þeir gátu búist við að gerðu tilkall til ríkis.

Við þessum spurningum eru engin svör önnur en ágiskanir.

Theodoricus segir að Tryggvi, faðir Ólafs Tryggvasonar, hafi ráðið fyrir á Upplöndum, en Historia Norwegie að hann hafa verið fóstraður á Raumaríki, þar sem hann hafi, að sögn, fyrst ráðið ríki, gengið að eiga Ástriði af Upplöndum og síðar lagt undir sig Víkina. Aftur á móti stendur í Fagurskinnu að Hákon góði hafi gefið Tryggva konungs nafn og ríki 'í Vík austr, setti hann þar til lands at gæta við Dönum ok víkingum, er þá gөрðu mikinn skaða á Nór-egs ríki' (Íf. XXIX:81), og í Heimskringlu að Hákon góði gaf honum Ranríki og Vingulmörk (Íf. XXVI, 151), og síðar að Hákon setti hann 'yfir Víkina at verja fyrir ófriði' (Íf. XXVI:161). Áður er tekið fram að á fyrstu árum Hákonar 'herjuðu Danir mjök í Víkina ok gerðu þar opt mikinn skaða' (Íf. XXVI: 157).

Augljóst er að þeir sem skrifuðu elstu sögur Noregskonunga hafa af pólitískum ástæðum þagað yfir ítökum og yfirráðum Danakonunga í Noregi á níundu og tíundu öld, og að því er ég best veit hefur sagnfræðingum síðari tíma ekki tekist að varpa ljósi á þennan kafla í sögu Noregs, enda lítið um marktækar heimildir. Sverrir Jakobsson rakti í fyrirlestri á söguþingi í Þrándheimi 1997 það sem fræðimenn hafa á undanförnum öldum haft um þetta efni að segja og gerði að lokum grein fyrir hugmyndum sagnfræðinga um nöfn konunganna Hálfðanar svarta og Haralds hárfagra, hvort af þeim mætti ráða að þeir hafi verið danskir. Sjálfur orðar Sverrir sitt álit á tilveru og þjóðerni Haralds hárfagra á þessa leið í lokaorðum fyrirlestursins:

Der eksisterer ingen samtidige kilder der kan bekræfte om Harald hárfager eksisterede. Om han gjorde, så er det svært at fastslå hvornår. Hvis man tror på Haralds eksistens må han have været dansk som navnet antyder, selv om norske historikere har hårdnakket forsøgt at afvise det (1997:608).

Ég læt sem mér komi það ekki við hvort Haraldur hárfagri hafi verið danskur eða norskur, en þykir ekki saka að geta þess, að í Þætti Haralds hárfagra í Flateyjarbók og í Heimskringlu er sagt að Haraldur fékk Ragnhildar dóttur Eiríks konungs af Jótlandi (*FlatChr* 1:575–76; Íf. XXVI:118–19). Bjarni Aðalbjarnarson nefnir í nmgr. 2 á bls. 118–119 í útgáfu sinni af Heimskringlu að

ekki sé vitað ‘að til hafi verið neinn danskur konungur að nafni Eiríkur á síð-ara hluta 9. aldar...’ En þess er að gæta, að í *ÓT* er getið um Hárek konung á Jótlandi; þar er stuðst við *Annales Fuldenses*, þar sem segir að Hárekur þessi féll í bardaga við Guthorm frænda sinn árið 854.⁵ Í latneskum heimildum er nafnið Hárekur stafað á ýmsa vegu, en í dönskum heimildum ýmist *Hericus* eða *Ericus* (*DgP* 1: 476–77). Heldur þykir mér þetta benda til að Haraldur hárfagri hafi reyndar verið til og hafi átt Ragnhildi dóttur Háreks konungs á Jótlandi. Þá mætti leika sér að þeirri hugmynd að Haraldur hárfagri hafi fengið Víkina í Noregi sem heimanmund Ragnhildar og Eiríkur blóðöx, sonur þeirra, hafi því talið Víkina móðurarf sinn. Þess vegna hafi hann drepit þá bræður sína sem þar höfðu sest að ríkjum. Síðar hafi Gunnhildur konungamóðir og synir hennar að sjálfsögðu talið sig eiga ríki í Víkinni og losað sig við þá konunga sem þar höfðu sest að ríkjum, þar á meðal Tryggva, föður Ólafs Tryggvasonar. Ef eitthvað er að marka sögur um flótta Ástríðar, konu Tryggva, með Ólaf son sinn ungan, er líklegra að hún hafi verið að forðast Gunnhildi og sonu hennar, fremur en Hákon hlaðajarl. Hvað sem því líður grunar mig að maður sem hafði fullt vald á frásagnalist síns tíma hafi, eftir að sagnaritarar höfðu, með réttu eða röngu, gert Hákon jarl að höfuðandstæðingi kristinnar í Noregi, séð fyrir sér efni í góða sögu með því að láta hann sækjast eftir lífi Ólafs Tryggvasonar og mótað það efni í listilega dæmisögu um gráglettni orlaganna.

HEIMILDIR

- Ágrip. 1995. *Ágrip af Nóregskonunga sögum*. A Twelfth-Century Synoptic History of the Kings of Norway. Edited and translated with an introduction and notes by M. J. Driscoll. Viking Society for Northern Research. University College, London.
- DgP* 1: *Danmarks gamle Personnavne* I. Fornavne. 1936–48. Udgivet af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen under medvirkning af Rikard Hornby. København. [Genudgivet i reprotryk 1979–80 af Dansk historisk håndbogsforlag].
- FlatChr* 1: *Flateyjarbók*. 1860. Útg. Guðbrandur Vigfússon og C. R. Unger. Christiania.
- HN: Historia Norwegie*. 2003. Edited by Inger Ekrem and Lars Boje Mortensen. Translated by Peter Fisher. Museum Tusculanum Press, Copenhagen.
- Íf. XII: Brennu-Njáls saga*. 1954. Einar Ól. Sveinsson gaf út. Hið íslenska fornritafélag. Reykjavík.

⁵ Í *ÓT* er farið eftir heimild sem hefur árssett þennan bardaga 862 (Ólafur Halldórsson 2000: 40–41).

- Íf. XXIX: Ágrip af Nóregskonunga sögum. Fagrskinna — Noregs konunga tal. 1985. Útg. Bjarni Einarsson. Hið íslenska fornritafélag. Reykjavík.
- Íf. XXVI: Snorri Sturluson. *Heimskringla* I. 1941. Útg. Bjarni Aðalbjarnarson. Hið íslenska fornritafélag. Reykjavík
- MHN: *Monumenta historica Norwegiæ*. Latinske Kildeskrifter til Norges Historie i Middelalderen. 1880. Útg. Gustav Storm. Kristiania.
- Ólafur Halldórsson. 2001. Sagan handan sögunnar. *Gripla* 12:67–88.
- ÓLOFJ: *Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk*. 1932. Útg. Finnur Jónsson. G. E. C. Gads forlag, København.
- ÓT I: Óláfs saga Tryggvasonar en mesta. 1958. Útg. Ólafur Halldórsson. *Editiones Arnamagnæanæ*. Series A, 1. Munksgaard, København.
- Sverrir Jakobsson. 1997. Myter om Harald hårfager. *Sagas and the Norwegian Experience*. Sagaene og Noreg. 10. Internationale Sagakonferanse. Preprints. Fortrykk: 597–608. Senter for middelalderstudier, Trondheim.
- TM: Theodoricus Monachus. *Historia de antiquitate regum Norwagiensium. An Account of the Ancient History of the Norwegian Kings*. 1998. Translated and annotated by David and Ian McDougall. With an introduction by Peter Foote. Viking Society for Northern Research. University College, London.

SUMMARY

This paper brings together, from various accounts of Jarl Hákon Sigurðarson and King Ólafur Tryggvason in the preserved sagas of Norwegian kings, incidents which point to traces of tales which might have been based on the following motif: men who suspect that someone is out to kill them try to prevent the suspicion from becoming true, but a series of such attempts creates a situation in which the suspicion actually does come true. The conclusion of the article turns to Danish holders of power in ninth and tenth century Norway, pointing out that King Eiríkur in Jutland, said in *Heimskringla* and other sources to be the father of Ragnhildur, the wife of Harald Fairhaired, was the same as the person referred to in Icelandic translations of Latin sources as Hárekur, in Latin Hericus, Ericus in Danish sources.

Ólafur Halldórsson
 Álfaskeiði 96
 220 Hafnarfjörður
 olafurha@hi.is